Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

TÜRK RESİM SANATINDA SAVAŞ RESİMLERİ VE BAYRAK İMGESİ İLİŞKİSİ[1]

Serkan ÇALIŞKAN
Doçent, Kırklareli Üniversitesi, s.serkan.caliskan@gmail.com , ORCID: 0000-0002-1309-4574

Çalışkan, Serkan. "Türk Resim Sanatında Savaş Resimleri ve Bayrak İmgesi İlişkisi". ulakbilge, 63 (2021 Ağustos): s. 1097–1107. doi: 10.7816/ulakbilge-09-63-07

ÖZ

Din, devletler arası siyasal anlaşmazlıklar, etnik köken gibi birçok konudan ortaya çıkan savaşlar, günümüzde de güncelliğini koruyan bir olgudur. Günümüzde sahip olunan teknoloji sayesinde, savaşlar hakkında bilgi birçok kaynaktan hızla dünyaya yayılmakta ve farklı toplumların bu bilgiye ulaşması kolaylaşmaktadır. Savaşlara ait bilgiler, devletlerin iç yazışmaları, tarihsel dokümanlar, yazılı ve görsel sanat eseri aracılığı ile günümüze ulaşmaktadır. Estetik kaygılar bir yana bırakıldığında, bu eserler günümüzde tarih, sosyoloji ve sanat gibi disiplinlerin birbirlerine eklemlenmesi ve birbirleriyle kurdukları ilişki aracılığıyla birer belge niteliği de kazanmaktadır. Türk resim sanatına bakıldığında: Batılılaşma öncesi Türk minyatür sanatında savaş tasvirleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme sonrasında da savaş resimleri sanatçılar tarafından tercih edilen konular arasında olmuştur. Türk resim tarihinde savaş resimlerinin üretim tarihleri, yalnızca savaş dönemleri ve sonrasında değil, günümüzde de bazı sanatçılar tarafından konu edinildiği bilinmektedir. Savaş konusunu çalışan sanatçılar, kompozisyonlarına sıklıkla bayrak imgesini de dahil etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında da, ulusu temsil eden bayrakların savaş resimlerinde tasvirine sıklıkla rastlanmaktadır. İçeriğinde bayrak olan çalışmalarda bayrak imgesi, devleti, halkı, Türklüğü, özgürlük ve direniş gibi çoğunlukla kahramanlık temalarından yola çıkmaktadır. İçeriğinde bayrak olan resimlerde üslup çoğunlukla figüratif olmakla birlikte, izlenimci etkilere de rastlanmaktadır. Bu referansla Türk resim sanatında savaş konulu resimlere bakıldığında, Çanakkale Savaşı, Balkan Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi hem kara hem deniz savaşlarının resmedildiği görülmektedir. Bu çalışmada, yukarıda açıklanan konular perspektifinde, Zeki Faik İzer, Şeref Akdik, Abidin Elderoğlu, Avni Arbaş, Diyarbakırlı Tahsin, Hüsnü Tengüz, Mehmet Başbuğ gibi Türk sanatçıların çalışmalarında savaş ve bayrak imgesininin kullanımı, imgenin taşıdığı anlamların neler olduğu araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Bayrağı, Türk Resim Sanatı

Makale Bilgisi:
Geliş: 2 Temmuz 2021 *Düzeltme: 3 Ağustos 2021* *Kabul: 15 Ağustos 2021*

© 2021 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

[1] [1] Bu makale, 2016 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Bölümü'nde "Türk Resminde Türk Bayrağı İmgesi" adlı (Yayımlanmamış) Sanatta Yeterlik tezinden üretilmiştir. Çalışma, aynı zamanda; 15-17 Eylül 2017 yılında Arnavutluk, Tiran'da düzenlenen Türk Dünyası Sosyal Bilimler Araştırması sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Emile Durkheim, "Dini Hayatın İlkel Biçimleri" adlı çalışmasında, ilkel kabilelerin çeşitli organik materyallerle ürettikleri ve klanları temsil eden bayrak benzeri sembolik nesnelerden bahsetmektedir. (Durkheim, 2011: 15-158). İlkel kabilelerin kullandığı bu sembolik araç, günümüz toplumlarında da temelde aynı anlamı taşımakla birlikte, üzerine yeni anlamlar ve değerler katılmıştır. Bu bilgiler ışığında bayraklar: temsiliyet, aidiyet, kutsallık, savaş-barış gibi çoğaltılabilecek birçok olgunun da tanımlayıcı nesnesi olarak kullanılmaktadır. İçerisinde kullanılan geometrik şekillerden, renklere kadar simgesel bir tarihe göndermeler barındıran bayraklar, Batı'da ulus-devlet formu ile gelişen milliyetçilik olgusuyla birlikte, tıpkı milli marşlar gibi ulusun kutsal tarihinin anlatıcı öğesi olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da, hem yasalarla belirtilen bayrağın kullanım alanları ile ilgili kanunlar hem de söylemlerle geliştirilen bayrağa saygı, "bayrak için can feda" gibi dilsel kodlamalar, sembolik nesne olan bayrağa yüklenen kutsallık algısını da açıkça göstermektedir. Bayrak sıradan bir nesne olmaktan çıkıp, devleti, kurumları, ulusu, sınırları, dostları-düşmanları, vatandaşları ya da ulusun dinsel inançlarını içerisinde barındıran, kutsallaşmış bir tabu nesnesine de dönüşmektedir. 20. yüzyılda sıklıkla yaşanan 'bayrak yakma', 'bayrak indirme" gibi provokatif eylemleri de bayrağa yüklenen sembolik anlamlardan kaynaklanmaktadır. Bu eylemler, bayrağın içinde barındırdığı tüm tanımlara karşı, değer yargılarını hiçe sayan bir şiddet gösterisine dönüşürken, bayrak üzerinden geliştirilen siyaset algısı hakkında da bilgi vermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu sürecinde hanedanlığı sembolize eden bayrak, tüm padişahlar adına özel olarak üretilmiştir. Bu bayraklarda her zaman ay-yıldız biçimleri olmamakla birlikte, üzerlerinde çoğunlukla dini semboller ve Kur'an'dan ayetler barındırmaktadır. Modernleşme etkisiyle, imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan halkın mülk edinme, vatandaşlık haklarına yönelik yapılan temel reformlarla birlikte, Türk bayrağı tüm ulusu temsil etmeye başlamıştır. İlk olarak 1848'de ölçüleri ve rengi kesin olarak belirlenen Türk bayrağı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte 1925 yılında yasalarca bugünkü halini almıştır.

Plastik sanatlarda da, Batı sanatında olduğu gibi bayrak imgesi Türk resminde sıklıkla çalışmaların konusu ya da içeriğinde olmuştur. Bu bağlamda sanatsal uygulamalara bakıldığında, saray hayatını, savaşları ve törenleri anlatan minyatürlerde, bayraklar hanedanlığı ve orduyu temsil etmektedir. Bu minyatürlerin konusu bir savaş sahnesiyse, minyatürlerde düşman bayraklarını da görmek mümkündür. Batılı anlayıştaki ilk örneklerde de, hem bugün kullanılan ay-yıldız imgesine hem de Sultanın sancağına veya tuğralarına rastlanmaktadır. Çoğunluğu asker kökenli olan ressamların ürettiği bu çalışmalarda, bayrak imgesi genellikle savaş sahnelerinin bir parçası halindedir. Yine bu süreçte üretilmiş, çini, ilaç kutuları, rozetler, takılar, aksesuarlar ve yemek takımları gibi çoğaltılabilecek birçok günlük kullanım nesnesinde de ay-yıldız imgesini görmek mümkündür.

Uygarlık tarihi boyunca savaşlar birçok nedene bağlı olarak meydana gelmiştir. Siyasal, etnik köken, dini sebepler savaşların temelini oluşturmaktadır. Bu genelleme günümüzde de aynı olmakla birlikte, ekonomik gerekçeler ve dünya kaynaklarına sahip olma arzusu güncel savaş ve çatışmaların merkezini oluşturmaktadır. Günümüz teknolojisi savaşlar hakkında bilginin hızla yayılması adına kolaylaştırıcı bir öğedir. Geçmişte ise (özellikle fotoğraf makinasının icadından önce) resim aracılığı ile kayıt alınması ve günümüze ulaşması adına önemlidir. Resimler sadece birer sanat eseri olmaktan çıkmakta ve birer belge niteliği taşımaktadır.

Bazı Mezopotamya ve Klasik Yunan dönemine ait rölyeflerde, savaş sahnelerinin tasvirleri bulunduğu bilinmektedir. Yine farklı bir coğrafya olarak Çin'de bulunan İmparatorluk Muhafızları terracotta asker ordusu da bu konuda verilebilecek bir örnektir. Roma döneminin mimari eserleri, zafer taklarını, üst düzey asker-imparator gibi kişilerin büstlerini de sanat-savaş diğer bir deyişle ideoloji ve sanat ilişkisinin parçası olarak görmek mümkündür. Bu eserler genellikle bulunduğu toplumun ya da dönemin iktidarının kahramanlıklarını yansıtan anıtsal çalışmalardır. Modernizm ile birlikte Batı sanatında savaş sahneleri farklılaşmaktadır. Eserler yalnızca ideolojinin parçası olup izleyiciye bu kahramansı destanları aktarmakla kalmamış, savaşın olumsuz yönlerini de aktarmıştır. Sanatçılar, iktidar sistemlerine karşıt duruş sergilemiştir. Fransa'daki işçi ayaklanmalarında (1871-Paris Komünü) Courbet gibi bazı sanatçıların direnişe destek olduğu ve siyasi görüşlerini açıkça belli ettiği bilinmektedir. Daha sonra, I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sırasında, sanatın propaganda aracı haline geldiği ve geniş kitlelere ulaşmak için devletler tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Buna karşı olarak 20. yüzyılda birçok sanatçı savaş karşıtı duruş sergilemiştir. Pablo Picasso, Kathe Kollwitz, George Grosz, Dada sanatçıları ve farklı bir coğrafyadan Frida Kahlo'dur. Bu sanatçılar savaşı konu alan ve savaşın kötü yönlerini vurgulayan çalışmalar üretmişlerdir.

Resim 1. Eugene Delacroix, "Halka Yol Gösteren Özgürlük", 1830, 260x325 cm, T.Ü.Y.B.

Hem günümüzde hem de geçmişteki savaşlarda bayrağın sembolik kullanımlar barındırdığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında da, ulusu temsil eden bayrakların savaş resimlerinde tasvirine sıklıkla rastlanmaktadır. Batı sanatındaki birçok resimde bayrak, farklı kavramları sembolize eden, halkı motive eden ya da yönlendiren araç olarak kullanılmıştır. Eugene Delacroix'nın "Halka Yol Gösteren Özgürlük" adlı çalışması bu konuda örnek gösterilebilir. Toby Clark'a göre eser takındığı tavır olarak kararsız olsa da, Fransız Devrim direnişlerinin göstergesi olarak durmaktadır. "Delacroix, bu resminde belli bir düşünceyi kişileştirme yoluyla anlatma geleneğini gerçekliğin yeni üslubuyla bir araya getirerek, alegorik anlatımı yeniden canlandırmaya çalışmış görünmektedir" (Clark, 2011: 25). Özgürlük kavramı, bir kadın ve onun taşıdığı ulusal bayrakla izleyiciye aktarılmaktadır.

Kara Savaşları Konulu Türk Resimlerinde Bayrak İmgesinin Kullanımı

Batılılaşma öncesi Türk minyatür sanatında savaş tasvirleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme sonrasında da savaş resimleri sanatçılar tarafından tercih edilen konular arasında olmuştur. Lev Kreft sadece savaş resimleri olmamakla birlikte sanat ve siyaset ilişkisi için şu yorumu yapmaktadır: "Ulusu inşa etmenin ve sürekliliğini sağlamanın pek çok yolu vardır; ama hepsinde de, şu ya da bu şekilde, sanat da kullanılır" (Artun, 2011: 31). Türk resmindeki savaş tasvirlerinin varlığı ve içeriklerinde bulunan sembollere bakıldığında bu yönde bir eğilim göze çarpmaktadır. Nilüfer Öndin'e göre:

> Sanatın inkişafında en büyük amil, her millette başka bir şekilde, ya kilise veya saraylar olmuştur. Yıkılan bu müesseselerin yerini tutan ve varlığını kültürünün kuvvetine bağlı sayan her devlet bu vazifeyi kendi üzerine almak mecburiyetindedir. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti de büyük şefinden aldığı ilham ve emirle bu işe elini uzatmıştır. Savaşın devlet himayesine girmesi, sanatkarın yaratma hürriyetini tehdid etmek değildir ve sanatkarın yaratma hürriyetine dokunmadan sanatı korumak her akılı devlet adamının vazifesidir (Öndin, 2003: 128-129).

Toby Clark'a göre: "Savaş süresince yapılan propaganda halkın anormal savaş koşullarına uyum sağlaması ve etik ölçütleri ile önceliklerinin savaş gerekliliklerine uyarlaması amacını taşır" (Clark, 2011:122). Bu açından Türk resim sanatına bakıldığında, kullanılan imgeler genellikle savaşın verdiği yıkımdan çok, Mehmetçik, cephe, kahramanlık gibi kavramları vurgulayan resimlerin varlığı göze çarpmaktadır.

Türk resim tarihinde savaş resimlerinin üretim tarihleri, yalnızca savaş dönemleri ve sonrasında değil, günümüzde de bazı sanatçılar tarafından konu edinildiği bilinmektedir. Bu eserlerin bazılarında bayrak

kullanılmamaktadır. Bulunanlarda ise bayrak temsili, devleti, halkı, Türklüğü, özgürlük ve direniş gibi çoğunlukla kahramanlık temalarından yola çıkmaktadır. İçeriğinde bayrak olan resimlerde üslup çoğunlukla figüratif olmakla birlikte, izlenimci etkilere de rastlanmaktadır. Sezer Tansuğ'a göre: "…milli temalara yönelmesi istenilen resim sanatının, kurtuluş savaşı ve devrimler gibi konularda, coşkulu anılardan çok, içeriğin ön plana almayan coşkusuz bir üslup donukluğuna yöneldiği görülmüştür" (Tansuğ, 1997, s.67). Burada bahsedilen daha çok plastik sorunlar olmakla birlikte, içeriğin özellikle coşkulu olması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

19. yüzyıl resimlerini bir kenara koyarsak, Türk resim sanatında kara savaşı temalı resimlerde, çoğunlukla Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale Savaşı gibi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki savaşlar konu edinilmektedir. Daha önce de değinildiği gibi devletin desteğini alan Şişli Atölyesi sanatçıları bazen savaş cephelerine gitme fırsatı edinip orada eskiz yapmışlardır. Fakat çalışmalarını atölyede, asker ve savaş aletlerini model kullanarak üretimlerde bulunmuşlardır (Tansuğ, 1997: 152). Şeref Akdik'in 1917'de yapmış olduğu Kurtuluş Savaşı adlı çalışmasında, düşman askerlerinin bozguna uğratılışı tasvir edilmektedir. Osman Altıntaş'a göre: "Sanatçı bütün çalışmalarında (yağlıboya, suluboya, karakalem füzen) hangi konuyu hangi malzemeyi işlerse işlesin, hepsinde de önce türünün gerektirdiği resme ait değerleri ön planda tutmuştur. Onun resminde desen her şeyden önce yazılı ve sözlü olarak kullanılan dil gibi, kişinin kendini açıklama yoludur"(Altıntaş, 1988, s.54). Bu açıdan bakıldığında da, Şeref Akdik'in çalışmasında gerçekçi anlatımın baskınlığı açıktır, çünkü anlatılan konu bunu gerektirmektedir. Büyük ebatlara sahip olan resimde, barut dumanlarının arasından Türk bayrağı görülmektedir. Türk askerlerinin hepsi ayakta, düşman askeri yerde ve neredeyse ölmek üzeredirler. Resmin arka planında görünen süngülerin varlığından ve bayrağı taşıyan askerin varlığından, arkadan daha fazla Türk askerinin geldiği anlaşılmaktadır. Resimde kullanılan bayrak, birincil anlam olarak tarafların kim olduğunu belirleyen bir sembol olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra orduyu da simgelemektedir, çünkü arkadan gelenlerin Türk ordusu olduğu göstermektedir. Ek olarak, bilinen diğer bilgiler de farklı anlamların okunmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, eserin Kurtuluş Savaşı ismini taşıması da bir veri olarak düşünüldüğünde, bayrak kahramanlık hikayesinin taşıyıcısı öğesi olmaktadır. Böylelikle bayrak imgesi, askerlik kavramına işaret ettiği gibi, savaşın hangi şartlarda kazanıldığını ve buna bağlı olarak ulusu işaret eden alageorik bir çalışmanın parçası olarak durmaktadır.

Resim 2. Şerek Akdik, "Kurtuluş Savaşı", 1917, 156 x 208 cm., T.Ü.Y.B.

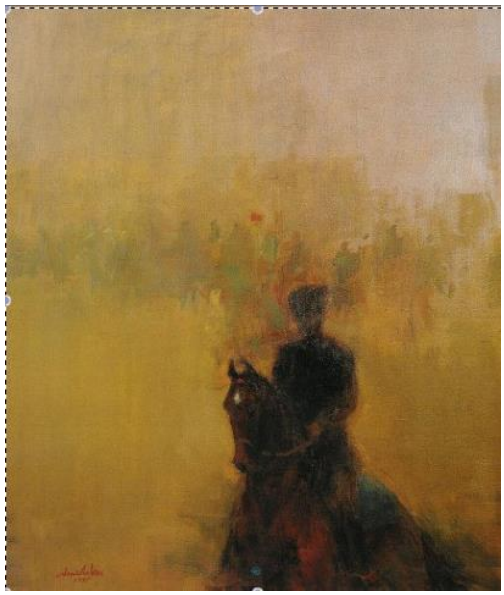
Abidin Elderoğlu'nun 1935 yılında İzmir Halkevi tarafından sipariş edilen çalışması *"Ayrılış"*, savaş resimleri açısından farklı bir örnektir. Sanatçının bu eseri daha önceki bölümlerde değinildiği gibi İnkılap Sergileri kapsamında sergilenmiştir. Çalışmada bir savaş anından çok savaşın geri planı aktarılmaktadır. Resimde tren istasyonunda bir askerin savaşa gönderilme sahnesi aktarılmaktadır. Ortada anne, sol tarafta elinde tüfeği ile asker, sağ tarafta da genç bir kadın figürü birlikte durmaktadır. Arka üst planda bayrak taşıyan asker figürü ile orta bölümdeki figürler üçgen kompozisyonun oluşmasını sağlamaktadır. Askerin elini tutan çocuk figürü eserin dramatik özelliğini arttırmaktadır. Annenin gurur dolu jesti ise, "vatan görevi kutsaldır" söylemini vurgulamaktadır. Çalışmada bayrak, onu taşıyan askerin gururu ile birlikte, vatanı ve kutsal görev olan savaşı simgeleyen nesneye dönüşmektedir.

Resim 3. Abidin Elderoğlu, "Ayrılış", 1935, 153 x 182 cm., T.Ü.Y.B.

Atatürk'le birlikte Kurtuluş Savaşı sürecinde savaşan bir askerin çocuğu olan Avni Arbaş, birçok çalışmasında Atatürk ve Kurtuluş Savaşı'nı konu edinmektedir. Sanatçı, *"Kuvâ-yi Milliye"* adlı bu çalışmalar serisini, geniş bir zaman aralığında üretmiştir. Bu serideki eserler; baskı resim, desen yağlı boya gibi farklı tekniklerle üretilmiştir. Yeniler Grubu ile birçok sergide yer aldığı bilinmektedir. D Grubu'nun biçimci anlayışını eleştiren Yeniler Grubu sanatçılarına göre; "Resim, toplumun sorunlarıyla yakından ilgilenmeli, onun yaşantısını anlatmalıydı. Toplumcu Gerçekçi olarak nitelenen bu sanatçılar bürokratik eğilimlerin ötesinde kendi özgün duyuş ve düşünüş çabalarını gerçekleştirmek istiyorlardı" (Sağlam, 1994: 69). Bu açıdan bakıldığında da, Arbaş'ın sanatsal üretimlerinin açıkça politikleştiği düşünülebilir.

Sanatçının Mustafa Kemal ve *"Kuvâ-yi Milliye Atlıları"* çalışmasında, en önde bir atın üstünde kalpağı ile yüzü tamamen belirsiz bir Atatürk figürü bulunmaktadır. Arka planda silüet halinde atlı askerler ve bir Türk bayrağı görünmektedir. Çalışmanın ismi, resimleştirilen sahnenin bir savaş anına ait olduğu bilgisini vermektedir. "Avni, bu resimler hakkında her yerde şöyle diyor: "Ben belli bir atı ya da Kuvayi Milliyeci, Atatürk'ü değil, duygularımdaki, içimdekileri yapıyorum. Temalarım giderek bir simgeye dönüşüyor." Mustafa Kemal'in zaten kendisi ve adı bir simge değil mi? (Edgü, 2001, s.194) Ferit Edgü'nün retorik sorusunun cevabı açıktır: Atatürk, devrimin ve Cumhuriyet'in simgesine dönüşmektedir.

Resim 4. Avni Arbaş, *"Mustafa Kemal ve Kuvâ-yi Milliye"* 1995, 92 x 81 cm., T.Ü.Y.B.

Sanatçının 1995'de yapmış olduğu *"Kuvâ-yi Milliye Atlıları"* çalışması, 475 x 545 cm. boyutlarında anıtsal bir tuvalden oluşmaktadır. Komposizyonun tam merkezinde bulunan Türk bayrağı, atlıların elinde taşınmaktadır. Sol alt tarafta duran atlı figürleri diğer çalışmalarda olduğu gibi soyutlanmıştır. Fakat bayrak, gerçeğe yakın ifade edilmiştir. Bayrak, kompozisyondaki oluşturulan boşluğun etkisi ve taşıdığı renk, leke değeri ile çalışmada en önemli ögeye dönüşmektedir. Kurtuluş Savaşı'na saygı amaçlı yapılmış olmakla birlikte Türk bayrağının, Türklük ve ulusal birlik ideolojisinden hareketle sembolleştirildiği söylenebilir.

Resim 5. Avni Arbaş, *"Kuvâ-yi Milliye Atlıları"* 1995, 475 x 545 cm., T.Ü.Y.B

Türk Resminde Deniz Savaşlarında Bayrak İmgesi

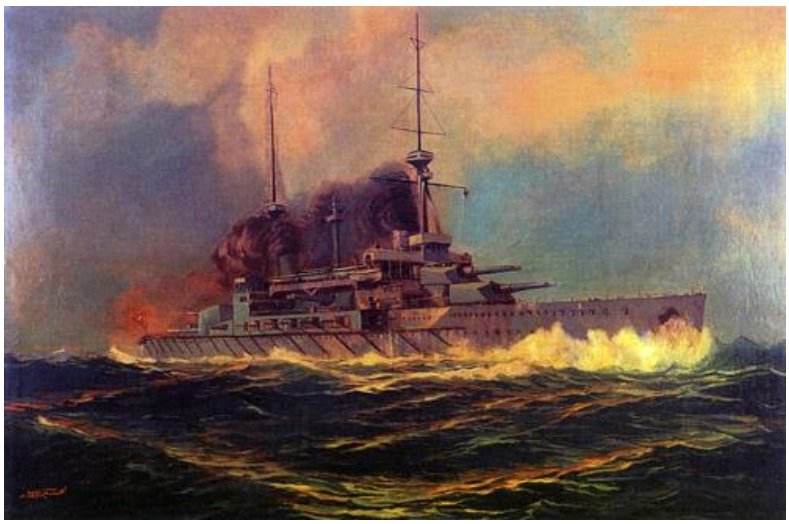
Turan Erol, "Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu" adlı kitabında 1930 yılında Ali Sami Boyar'ın yazısından alıntı yapmaktadır. Bu alıntıda Boyar şunları demektedir:

> Fakat her nedense ressam arkadaşlarımız henüz milli vazifelerine başlayamamışlardır… Bize manolya krizantemlerden evvel milli destanlarımızı okuyacak ve milli mefahirimizi tespit edecek, inkılabı tarihe nakledecek resimler ve tablolar lazımdır. Avrupa'da tefessüh etmiş bir sanatın devrim Türkiye'sinde yeri yoktur. (Erol, 1984: 41).

Boyar'ın tespiti şu açıdan önemlidir, millilik kavramının sanat dergilerinde veya ortamlarında tartışıldığını ve bir şekilde de sanatçıya örtük müdahalelerde bulunulduğunu ortaya koymaktadır. Oysa durum tam olarak Boyar'ın dediği gibi değildir. Günümüzden geçmişe doğru bakıldığında, ulusallık kavramı ya da Boyar'ın deyişiyle "millilik" kavramı geniş bir zaman aralığında birçok sanatçı tarafından işlenen konu olduğu görülmektedir. Türk resminde deniz savaşları örnekleri sayı olarak hiç küçümsenmeyecek kadar çoktur. 19. yüzyılın sonlarında, Harbiye'den mezun olan birçok asker kökenli sanatçı gibi, gayrimüslim sanatçılar, ve yabancı uyruklu ressamlar Türkler'in katılmış olduğu deniz savaşlarının resmini yapmıştır.

> Türk ressamlarının yaklaşık 1,5 yüzyıllık bir geçmişi olan çağdaş resim sanatımızın çeşitli dönemlerinde gerçekleştirdikleri deniz temalarında, özellikle XVII ve XVIII. yüzyıl Hollanda, XVIII ve XIX. yüzyıl İngiliz deniz resminden ve XVIII. yüzyıl ortalarında başlayıp günümüze dek uzanan, Avrupa merkezli bir resim geleneği olan ve kökenlerinin XV, XVI ve XVII. yüzyıl portolonlarında (liman/sahil haritaları) ayrıntılı olarak işlenen dekoratif amaçlı minyatür gemi tasvirlerine dayandığı "Gemi Portreciliği" akımından önemli ölçüde etkilendikleri görülür. (Başaran, 2014: 2).

19. yüzyıl resimlerinde çoğunlukla Osmanlı'nın kuşatmaları temsil edilmektedir. Bu resimlerde, genellikle açık denizlerde dolaşan gemiler; ya taarruz anında ya da yaralandığı anlar, ya da zaferden dönerken temsil edilmektedir. Çalışmalar, isimlerini, genellikle savaş gemilerinden aldıkları gibi, savaşın bulunduğu ada, devlet isimlerinden de almaktadır. Günümüze oranla sınırlı teknolojik imkanların bulunduğu dönem olan 19. yüzyılda savaş gemileri devletin gücünü temsil eden bir araç gibi görülebilir. Böyle bir imgenin resim sanatına yansıması, devletin gücünü pekiştiren bir araç olduğu düşünülebilir. Kara savaşlarındaki gibi, yaralı veya cepheden mektup yollayan askerler, top taşıyan Anadolu kadınları ya da kağnı arabaları gibi, izleyicide şefkat, hüzün, gurur gibi duygular birinci elden insan figürü üzerinden aktarılmamaktadır. Mekanik araç gemiler insan gücüyle çalışmaz fakat insan kontrolünde çalışmaktadır. Makinenin ilerlemesini sağlayan insan, artık birey değil, mekanik sistemle birlikte orduyu, ordu da devleti oluşturmaktadır. Böylece gelecek nesillere savaşın atmosferi ve ordunun gücü aktarılmaktadır.

Resim 6. Diyarbakırlı Tahsin, "Sultan Osman Drednotu", 1916, 181 x 121 cm., T.Ü.Y.B.

Üçüncü kuşak asker ressamlardan biri olan Diyarbakırlı Tahsin, deniz resimleriyle tanınmaktadır. Çalışmalarında yalnızca savaş gemilerini değil, yolcu gemilerini de konu edinmektedir. Çanakkale Savaşı'nı tasvir ettiği resimlerde, gemilere atılan toplar, buna bağlı olarak patlama sahnelerini izleyiciye aktarmaktadır. Savaşın şiddetini yansıttığı bu çalışmalarda, manzara ikinci planda değildir. Denizi, gün batımını gibi doğa olaylarını aktarırken romantizm etkisini resimlerinde kullanmaktadır. Sanatçının 1916'da yapmış olduğu ve şu an Askeri Müze koleksiyonunda bulunan *"Sultan Osman Drednotu"* adlı çalışma konusunu dramatik bir öyküden almaktadır. "2 Ağustos 1914 günü son taksidinin ödemesinden yarım saat sonra İngiliz hükümeti Sultan Osman ve Reşadiye dretnotlarımıza el koyduğunu ilan etmiştir. Bu olay Osmanlı Türk toplumunu derinden yaralamış, İmparatorluğun deniz savunmasında önemli bir gedik açmıştır" (Başaran, 2006: 44). Sanatçı bu milli olayı çalışmasıyla belgelemektedir. Çalışmada bulunan bayrak tıpkı diğer resimlerde olduğu gibi, orduyu ve bu bağlamda da ulusu temsil eden bir sembol olarak kullanılmaktadır. Hüsnü Tengüz, Osmanlı Devleti'nin çöküş yılları ve Cumhuriyet sürecine tanık olmuş, asker kökenli bir ressamdır. "Asker Ressamlar Kuşağı"nın temsilcisi olan Hüsnü Tengüz, deniz manzaraları ve deniz savaşları resimleri ile tanınmaktadır. Sanatçının denize olan tutkusu, onu bir kıyafet albümü yapmaya yönlendirmiştir.

> Sanatçı uzun zamanlar büyük merakla deniz tarihine dair araştırmalar yapmıştır. Sinop ve Kırım muharebelerine katılan babası gibi tanıdığı en yaşlı kaptanlardan, Osmanlı deniz tarihine oldukça fazla bilgi toplamıştır. Bu malzeme ile Fatih devrinden başlayarak yaşadığı yıllara kadar deniz kıyafetlerinin, savaşlarının ve gemilerin resimlerini yapmıştır (Tekinalp, 2014: 211).

Bu açıdan bakıldığında da, Tengüz'ün resimlerindeki donanmaya ait gemiler, deniz savaşlarının belgesi niteliğindedir. Bununla birlikte Tengüz'ün resimlerindeki bayraklar bulunduğu döneme göre değişmektedir. "Donanma" adlı çalışmasında Osmanlı'ya ait yeşil bayraklar bulunurken, 1946 yılında yapmış olduğu "Sultan Abdülmecit'in Donanma Teftişi" adlı çalışmada Cumhuriyet sonrası Türk bayrağını görmek mümkündür. Kâğıt üzerine suluboya olarak üretilmiş çalışmada, yüzeyin büyük bir bölümünü kaplayan bir donanma gemisinin üstünde birçok Türk bayrağı bulunmaktadır. Sol tarafta daha uzakta duran ve üzerinde yine bayrakların olduğu bir gemi ve sağ tarafta her iki gemiye göre daha uzakta duran bayraklı gemi bulunmaktadır.

Resim 7. Hüseyin Hüsnü Tengüz, "Sultan Abdülmecit'in Donanma Teftişi", 1946, 26x19 cm., Suluboya.

1956 yılında Diyarbakır'da doğan sanatçı Mehmet Başbuğ da savaş resimleriyle dikkat çekici eserler üretmiştir. Gazi Üniversitesinde eğitimini tamamlayan sanatçı 1986-1994 yılları arasında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Ardından Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinin kuruluşunda katkıda bulunmuş ve Resim Bölümünü kurmuştur. Sanatçının birçok ödülünün yanında, çalışmaları önemli resmi koleksiyonlarda yer almaktadır. Sanatçının figüratif dönemine ait çalışmaları sınıflandırıldığında, Anadolu'dan izlenimler, Türk dünyasından izlenimler, göç ve de İstiklal Savaşı konuları dikkat çekmektedir. Sanatçının 2001 yılında ürettiği ve şu an Karaman Valiliği Koleksiyonu'nda bulunan *"Kurtuluş Savası Destanı"* adlı eseri içeriğinde bayrak bulunması adına önemlidir. Savaş ve bayrak ilişkisi bağlamında *"Kurtuluş Savaşı Destanı"* eseri incelendiğinde, kutsal bayrak kavramı birincil olarak dikkat çekmektedir. Eserin arka planında savaş devam ederken, önde Anadolu kadınının bir yanda beşikteki bebeği dururken, yıpranan bayrağı onardığı görülmektedir. Plastik olarak ele alındığında bayrak, izleyicinin dikkatini Mustafa Kemal Atatürk'e odaklanmasını sağlamaktadır. Adnan Tepecik, sanatçının vefatının ardından kaleme aldığı *"Anadolu'dan Tanrı Dağlarına İnsanların ve Atların Ustası Prof. Dr. Mehmet Başbuğ*" adlı makalesinde sanatçının Kurtuluş Savaşı eserlerine yönelik şu açıklamayı yapmaktadır:

> Sanatçı Mehmet Başbuğ da, Kurtuluş Savaşı ve istiklal Mücadelesi Kuvâ-yi Milliye ruhunu yaşatmak için, genç kuşağın 21. yüzyıl temsilcisi olarak görülebilir. Sanatçının resimlerinde askerlerin teşkilatlandırdığı halkın varını yoğunu ortaya koyarak ölüm kalım mücadelesi için toplu hâlde cepheye gitmeleri, Başbuğ'un kompozisyonlarının ana temasını oluşturur. Mehmet Başbuğ'un istiklal savaşı resimleri, yalansız dolansız, cumhuriyete ve kurucu iradesine doğrudan bağlılık ve saygı gösteren kompozisyonlarla donatmıştır. (Tepecik, 2017: 72)

Resim 8. Mehmet Başbuğ "Kurtuluş Savaşı Destanı" 2001, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 110 x 90 cm.

Sonuç

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bayrak, başta devleti temsil etmekle birlikte tüm vatandaşları temsil etmektedir. Bayrak kavramı, sanat pratiklerinde asırlardır karşımıza çıkmaktadır. Türk resim sanat tarihinde, minyatürlerden günümüz sanat örneklerinde birçok eserde konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada ele alınan resimler Türk modernleşmesinden sonraki dönemlerden günümüzdeki etkisinde odaklanılmıştır. Bayrak imgesi hem kara savaşları hem de deniz savaşlarını ele alınmıştır. *(Bayrak imgesi sadece savaş resimlerinde bulunmamaktadır. Saray resimlerinde, içeriğinde Mustafa Kemal Atatürk portrelerinin olduğu resimlerde, düğün-gelenek-tören gibi kutlamaları anlatan resimlerde, mimari ve bayrak ilişkisi olan resimlerde, içeriğinde nesnelerin bulunduğu ve 1980 sonrası çalışmalarda, politik anlatının parçası olarak bayrak birçok çalışmada karşımıza çıkmaktadır.)* Bu makalede spesifik olarak savaş resimlerine odaklanmış, Türk kültürü ve modern Türkiye'nin kurulmasında etkili olan savaşlardan alıntılar yapılmıştır. 1900'lü yılların ilk çeyreğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun dahil olduğu ve kayıplar verdiği savaşları konu alan resimler göze çarpmaktadır. Savaş konusunu çalışan sanatçılar, kompozisyonlarına sıklıkla bayrak imgesini de dahil etmektedirler. Hem günümüzde hem de geçmişteki savaşlarda bayrağın sembolik kullanımlar barındırdığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında da, ulusu temsil eden bayrakların savaş resimlerinde tasvirine sıklıkla rastlanmaktadır. Bununla birlikte içeriğinde bayrak olan çalışmalarda bayrak imgesi, devleti, halkı, Türklüğü, özgürlük ve direniş gibi çoğunlukla kahramanlık temalarından yola çıkmaktadır. Bu referanslarla Türk resim sanatında savaş konulu resimlere bakıldığında, Çanakkale Savaşı, Balkan Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi hem kara hem deniz savaşlarının resmedildiği görülmektedir. Şeref Akdik, doğrudan cepheden bir görüntüyle bayrak imgesini kullanarak dikkat çekmektedir. Abidin Elderoğu, cepheye evlat gönderen oğul imgesini bayrakla ilişkilendirirken, Anadolu kadını imgesinden yararlanmaktadır. Asker kökenli sanatçılar Diyarbakırlı Tahsin ve Hüsnü Tengüz deniz savaşlarına yönelik eserler üretmiştir. Ek olarak, Türk resim tarihinde savaş resimlerinin üretim tarihleri yalnızca savaş dönemleri ve sonrasında üretilmemiştir. Günümüzde de bazı sanatçılar tarafından bayrak konusu ele alınmaktadır. Çalışmada yer alan Avni Arbaş'ın eseri yakın tarihlerde Kurtuluş Savaşı'nı ele alması adına önemlidir. 21. yüzyılda ise Mehmet Başbuğ aynı konuya odaklanmış ve yeni nesile Kurtuluş Savaşı Destanı'nı hatırlatmada önemli rol oynadığı görülmektedir.

Kaynaklar

Altıntaş, O. (1988), *Şeref Akdik*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Artun, A. (2011), *Sanat Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, İletişim Yayınları.

Başaran, S. (2006), "Askeri Müze Resim Koleksiyonlarında Osmanlı Donanma Gemileri", Artist Dergi, s.44.

Başaran, S. (2014), "Ruhunu Denizlere Kaptırmış Bir Büyük Usta: Diyarbakırlı Tahsin", www.lebriz.com

Clark, T. (2011), *Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge*, (E. Hoşsucu, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Durkheim, E. (2011), Dini Hayatın İlkel Biçimleri, (F. Aydın çev.), 2.Baskı, Ankara: Eski Yeni Yayınevi.

Pelin Şahin Tekinalp, (2014), Geleneğin Devamı: Bahriyeli Ressem Hüseyin Hüsnü Tengüz'ün Kıyafet Albümü, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 31: Sayı 1, 200-220.

Edgü, F. (2001), *Avni Arbaş*, İşbankası Yayınları.

Erol, T. (1984), *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Cem Yayınevi.

Öndin, N. (2003), *Cumhuriyetin Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950*, İnsancıl Yayınları.

Sağlam, M. (1994), "Dönemler ve Üslup Yaklaşımları Açısından Türk Resminin Gelişimi", *Edebiyat ve Eleştiri,* Sayı, 6-7, (Haziran Temmuz Sayısı 1994), s.150- 170.

Tansuğ, T. (1997), *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar*, Bilgi Yayınevi.

Tepecik, A. (2017), *Anadolu'dan Tanrı Dağlarına, İnsanların ve Atların Ustası Prof. Dr. Mehmet Başbuğ*, Türk Yurdu Dergisi, Yıl 106, Sayı 360.

Görsel Kaynaklar

Resim 1. https://tr.wikipedia.org/wiki/Halka_Yol_Gösteren_Özgürlük (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
Resim 2. Çalışkan, S. (2016). Türk Resminde Türk Bayrağı İmgesi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Bölümü, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
Resim 3. http://www.leblebitozu.com/16-turk-ressamin-fircasindan-mutlu-aile-resimleri/ (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
Resim 4. http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=100&section=130&lang=tr&periodID=-1&bhcp=1
(Erişim Tarihi: 20.05.2021)
Resim 5. http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=100&section=130&lang=tr&periodID=-1&bhcp=1 (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
Resim 6. http://www.antikalar.com/diyarbakirli-tahsin/ (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
Resim 7. Çalışkan, S. (2016). Türk Resminde Türk Bayrağı İmgesi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Bölümü, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
Resim 8. Tepecik, A. (2017), *Anadolu'dan Tanrı Dağlarına, İnsanların ve Atların Ustası Prof. Dr. Mehmet Başbuğ*, Türk Yurdu Dergisi, Yıl 106, Sayı 360

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

ELATIONSHIP BETWEEN WAR PAINTINGS AND THE FLAF IMAGE IN TURKISH PAINTING ART

Serkan Çalışkan

ABSTRACT

The war arising from many issues such as religion, political disputes between the states, ethnicity is a phenomenon that keeps up-to-date in our day. Thanks to today's technology, information about wars is spread rapidly from many sources to the world and it becomes easier for different societies to reach this information. When the periods during which this technology could not be possessed in the historical process are taken into account, information about wars reaches us by means of historical documents such as government correspondences and also reaches the present day by means of many written or visual art works. When we place aesthetic concerns on one side, nowadays, these works acquire the qualification of a document by means of the articulation of disciplines, such as history, sociology and art, to each other and the relationship they established with each other. When Turkish painting art is examined based on these explanations, war descriptions in the Turkish miniature art before Westernization frequently appear us. After modernization, war paintings were also among the subjects preferred by the artists. It is known that the production dates of war paintings have been discussed not only during and after the war periods but also by some artists today in Turkish painting history. Artists who study the subject of war often include the flag image in their compositions. It is known that the flag has contained symbolic uses both in today and in past wars. When it is considered from this point of view, the descriptions of flags representing the nation in war paintings are frequently encountered. In studies containing flag, the flag image is often based on the themes of heroism such as state, public, Turkism, freedom and resistance. Although the style is mostly figurative in paintings that contain flags, impressionistic effects are also encountered. When war-themed paintings in Turkish painting art are examined with this reference, it is seen that both land and sea wars are depicted such as the Dardanelles Battle, the Balkan War, and the War of Independence. Within the context of the topics described above, the use of war and flag image in the studies of Turkish artists such as Zeki Faik İzer, Şeref Akdik, Abidin Elderoğlu, Avni Arbaş, Diyarbakırlı Tahsin, Hüsnü Tengüz, Mehmet Başbuğ, and what the meanings the flag has will be investigated in this study.

Keywords: Turkish Flag,Turkish Painting Art, war